

**ARAPKIRLI HÜSEYİN AVNİ TARAFINDAN YAZILMIŞ BİR
İCAZETNAME: TAHKİK VE DEĞERLENDİRME**

The Inscription Writen by Hussain Avni: Enquiry and Assessment

HAMİT DEMİR

Arş. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf
Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye

Res. Asst., Sivas Cumhuriyet University Divinity Faculty, Basic Islamic Sciences, Sufism Department,
Çorum, Turkey

hamitdemir@cumhuriyet.edu.tr

orcid.org/0000-0002-5930-0249

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 19 Ocak 2021

Kabul Tarihi/Accepted: 20 Mayıs 2021

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2021

Doi: <https://doi.org/10.14395/hid.864529>

ATIF/CITE AS:

Demir, Hamit, "Arapkirli Hüseyin Avni Tarafından Yazılmış Bir İcazetname: Tahkik ve Değerlendirme, *Hitit İlahiyat Dergisi*, (Haziran/ June 2021) 20/1: 405-432

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty,
Çorum, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid>

The Inscription Written by Hussain Awni: Enquiry and Assessment

Abstract

Hussain Awni from Arapkir, one of the leading scholars of the last era, received his first education from his father and the scholars of the region where he was born and raised (Malatya and its vicinity). Later, he continued the lectures of Hussain Husnu Efendi from Bayburt and Shaykh al-Islam Omar Lutfi Efendi, one of the professors of Beyazıt Madrasa, and became one of the certified students of both. Hussain Awni, who stands out with his contributions to the science of kalam and hadith, is one of the distinguished people who attended the serenity with the participation of state officials lessons held in the council of the sultan every year in Ramadan. Although he wanted to interrupt his educational activities to compile work for a period, he could not stand the insistence of his students and continued to teach. According to the information available, Hussain Awni continued his educational activities in Beyazit Mosque and Laleli Mosque, and as a result of these lecture rings, he gave approval to two different student groups and was, therefore, a respectable person who was awarded an official state order. Hussain Awni worked as a teacher in official educational and administrator in official educational institutions in the last periods of the Ottoman Empire, became a member of educational commissions and after the establishment of the Republic, he gave lectures on the history of kalam and hadith at the Dârülfünun Theology Faculty. Hussain Awni, who spent the remaining 20 years of his life alone with his books after retiring from the Faculty of Theology in 1934, passed away in 1954 and was buried in the Edirnekapı Martyrdom. In the words of M. Hazmi Tura, one of his close students, Hussain Awni was defined as “a complete asceticism and taqwa with a strong memory and an expeditious transition”. According to the information provided by the *Encyclopedia of Islam*, he authored a total of five works, three of which on syntax (*nahv*), one on kalam, and one on morality. Apart from this, according to a master’s thesis about him, there are five different unpublished works on hadith science of hadith and his articles published in various journals, mostly in the field of kalam, are mentioned.

In the books, thesis, symposium papers, and articles about Hussain Awni, his work named *İlm-i Kalam* and his contributions to the science of kalam handled, his work named *İlm-i Usûli'l-Hadith* and manuscript notes were published, and the inscriptions he received and gave were mentioned. However, no study providing information about the details of the inscriptions given by him was

found. This is the inscription dated 1905 AD that is the subject of this study, which Hussain Awni gave to İbrahim Hakkı b. Musa ed-Darendeî, one of his students who demanded approval, by following the footsteps of his predecessors with his statement. Although we do not have access to any information about İbrahim Hakkı b. Musa ed-Darendeî, who received the license in question, what makes this text important is that it has first-hand data that will clarify the portrait of Hussain Awni's scholarly autobiography. For example, Hussain Awni's beginning to study science, from which teachers he took lessons, interest in sufism and her connection with Ziyauddin Gumushanevi, his thoughts on the virtue of science become clear. The icazetname certifying his competence in Arabic and Persian, the scientific lineage that goes back to the Prophet, two separate hadith statements extending to Imam Bukhari, and his advice to all Muslims in the person of his students, are explained in his language in this inscription. Moreover, laconic expressions and concept preferences that show his knowledge of Arabic language and literature, terms that evoke his domination of logic and philosophy, terms reminiscent of the technical issues of hadith and his views on the importance of isnad, and the indication of his deep respect for his predecessor scholars, and the indication of his affection can be found between the lines of that inscription.

Keywords: Kalam, Hussain Avni Arapkîrî, Hadith, Sufism, Inscription

Arapkirli Hüseyin Avni Tarafından Yazılmış Bir İcazetname: Tahkik ve Değerlendirme*

Öz

Son devrin önde gelen âlimlerinden Arapkirli Hüseyin Avni, ilk tahsilini babasından ve doğup büyüdüğü bölgenin (Malatya ve civarı) âlimlerinden almış olup, daha sonra Beyazıt Medresesi müderrislerinden Bayburtlu Hüseyin Hüsnü Efendi ile Şeyhülislâm Bodrumlu Ömer Lutfi Efendi'nin ders halkalarına devam ederek her ikisinin de icâzetli talebelerinden olmuştur. Kelâm ve hadis ilmine katkıları ile daha çok öne çıkan Hüseyin Avni, her yılın ramazan ayında padişahın meclisinde yapılan ve devlet erkanının da katıldığı huzur derslerine muhatap ve mukarrir olarak iştirak eden seçkin kişilerdendir. Bir dönem eser telif etmek maksadıyla eğitim faaliyetlerine ara vermek istemişse de öğrencilerinin ısrarlı taleplerine karşı koyamayıp ders vermeye devam etmiştir. Eldeki mevcut bilgilere göre Hüseyin Avni, eğitim faaliyetlerini Beyazıt Camii ve Laleli Camii medreselerinde sürdürmüş, ders halkaları neticesinde başarılı olan iki ayrı öğrenci grubuna icazet vermiş ve bu faaliyetinden ötürü resmî devlet nişanı ile taltif edilmiş muteber bir şahsiyettir. Hüseyin Avni, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde resmî eğitim kurumlarında müderris ve idareci olarak çalışmış, eğitim komisyonlarında üyelik yapmış, Cumhuriyet'in kurulmasının akabinde ise Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde kelâm ve hadis tarihi dersleri vermiştir. İlahiyat Fakültesi'nden 1934 yılında emekli olduktan sonra ömrünün kalan yirmi yılını şahsî kütüphanesinde kitaplarıyla baş başa geçiren Hüseyin Avni, 1954 yılında vefat etmiş ve Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir. Yakın talebelerinden M. Hazmi Tura'nın ifadesiyle "metin bir hâfıza ve süratli bir intikale sahip, tam bir zühd ve takvâ âbidesi" şeklinde tavsif edilen Hüseyin Avni, *İslam Ansiklopedisi*'nin verdiği bilgilere göre üçü nahv, biri kelâm ve biri de ahlaka dair olmak üzere toplam beş eser telif etmiştir. Bunun dışında, hakkında yapılan bir yüksek lisans tez çalışmasında, hadis ilmine dair yayınlanmamış beş ayrı eserinden ve çoğu kelâm alanında olmak üzere muhtelif dergilerde neşredilmiş makalelerinden söz edilmektedir.

Hüseyin Avni'ye dair kitap, tez, sempozyum tebliğleri ve makalelerde onun, *İlm-i Kelâm* isimli eseri ve kelâm ilmine katkıları gündem edilmiş, *İlm-i Usûli'l-Hadis* isimli eseri ve hadis usûlüne dair el yazma notları neşredilmiş olup aldığı ve verdiği icazetlerden de söz edilmiştir. Ancak kendisinin verdiği

- Metnin tahkik edilme sürecinde desteklerini esirgemeyen kıymetli dostum Arş. Gör. Naim Yaman ve hadis meselelerinde bilgisine müracaat ettiğim aziz kardeşim Arş. Gör. Ömer Faruk Özbek'e teşekkürü bir borç bilirim.

icazetin metnine ve muhtevasına dair bilgi veren herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. İşte çalışmamıza konu olan bu Arapça metin, Hüseyin Avni'nin ifadesi ile istifade ettiği selef âlimlerinin izini takip ederek, kendisinden icazet isteyen öğrencilerinden İbrahim Hakkı b. Musa ed-Daredevî'ye verdiği milâdî 1905 tarihli bir icazetnamedir. Söz konusu icazetnameyi alan İbrahim Hakkı b. Musa ed-Daredevî'nin kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye erişilememiş olsa da aslında bu metni önemli kılan husus, Hüseyin Avni'nin ilmî biyografisine dair portreyi netleştirecek birinci elden otobiyografik verilere sahip olmasıdır. Söz gelimi Hüseyin Avni'nin ilim tahsiline başlama sebepleri, nerede hangi hocalardan ders aldığı, tasavvufa olan ilgisi ve Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevi ile bağlantısı, ilmin faziletine dair düşünceleri netleşmektedir, Arapça ve Farsça konusunda ehliyetini belgeleyen icazetname, Hz. Peygamber'e uzanan ilmî silsilesi, İmam Buhârî'ye uzanan iki ayrı hadis senedi, talebelerinin şahsında bütün Müslümanlara tavsiyeleri, bu icazetnamede bizzat kendi dilinden kayıt altına alınmıştır. Dahası onun Arap diline ve edebiyatına vukûfiyetini gösteren veciz ifadeler ve kavram tercihleri, mantık ve felsefeye hâkimiyetini çağrıştıran istihlaklar, hadis ilminin teknik konularını anımsatan terimler ve isnadın önemine dair görüşleri, selef âlimlerine duyduğu derin hürmet ve muhabbetin göstergelerini de bu icazet metninin satır aralarında bulmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Hüseyin Avni Arapkirî, Hadis, Tasavvuf, İcazetname

Giriş

Hüseyin Avni'nin ilmî kimliğini konu edinen bu makale, onun biyografisine katkı sunmayı amaçlamakta ve konunun kendi yazdığı icazetname metni ile ele alınması, çalışmayı önemli kılmaktadır. Zira bugüne kadar yapılan çalışmalarda icazetnameden söz edilse de metne ulaşılamamıştır. Makale, icazetname metninin tahkik ve değerlendirmesinden ibarettir.

1. Arapkirli Hüseyin Avni'nin Hayatına Genel Bir Bakış

Hüseyin Avni, 1864 yılında Malatya'ya bağlı Arapkir ilçesi, Hezenek Mahallesi'nde doğmuştur. İlk tahsilini babası, Kara Mehmetzade Hasan Fehmi Efendi'den almıştır. Hüseyin Avni'nin Karamehmedoğlu soyadını alması, babasının *Karamehmetzade* lakabından ötürüdür. İbtidâiyye ve Rüşdiye'yi bitirdikten sonra memleketindeki İspanakçızade Medresesi'nde muhtelif ilimler okuyan Hüseyin Avni, daha sonra İstanbul'a giderek Beyazıt Camii dersianlarından Hüseyin Hüsnü Efendi ve Ömer Lütfi Efendi'nin derslerinde bulunmuş ve her ikisinden de icazet almıştır. Beyazıt ve Laleli Camii'nde bir

müddet ders veren Hüseyin Avni, dönemin eğitim kurumlarında müderrislik yapmıştır. Üsküdar Toptaşı Askerî Rüşdiyesi'nde Osmanlıca, Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'nde Arapça, Dârü'l-Fünûn'da kelâm, Sahn Medresesi'nde Arap Edebiyatı dersleri vermiş ve Beyazıt Dersiâmlığı'nda bulunmuştur. Ayrıca Şûrâ-yı İlmiyye, Istılahât-ı İlmiyye, Meclis-i Mesâlih ve Medresetü'l-Mütehassisîn, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'de aza ve Medrese-i Süleymaniye'de müdür olarak görev almıştır. 1914 yılında huzur derslerine¹ muhatap tayin edilmiş, 1918'de mukarrirliğe² terfi etmiştir. Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile medreseler lağvedilince kurulan Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde hadis, hadis tarihi ve kelâm müderrisliğine getirilmiştir. Burada 7 yıl görev yapan Hüseyin Avni, 1933 yılında emekliliğe sevk edilmiş, sonraki hayatını kitapları ile baş başa sürdürmüştür. 11 Mayıs 1954 tarihinde vefat etmiş ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.³

Hüseyin Avni, farklı ilim dallarında eser telif etmiş velûd bir düşünürdür. Eserleri şöyle sıralanabilir: *İlm-i Kelâm Dersleri*, *En-Nakdûr-râyic li-Dîbâceti'tin-netâ'ic*, *Şerhw'l-Kasîdeli'n Nûniyyeti'l-Büstiyye*, *Ta'likat 'ale'l-Kasîdeti'l-Lâmiyye*, *Kaydılı Kavaid-i îrab*, *Usûlü 'l-hadis*,⁴ *Tarih-i İlm-i hadis*, *El-Ferâid fi'l-kavâid ve'l-fevaid*, *Mecmûatu'l-müdevven* ve *Şerh-i Şevâhidi's-Sadettin*. Ayrıca onun *Cerîde-i İlmiyye* dergisinde yazdığı yirmi iki adet makale⁵ kayıtlara geçmiştir.⁶

¹ İsmet Sungurbey, *Ebû'l-ulâ Mardin*, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 160-183.

² Huzur derslerinde dersi anlatan hocaya mukarrir, müzakerecilere muhatap denmektedir. bk. Mehmet İpşirli, "Huzur Dersleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 441-443.

³ Hüseyin Avni'nin hayatına dair bilgiler genelde iki kaynaktan nakledilmektedir: Sadık Albayrak, *Son Devrin Osmanlı Uleması*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996), 2: 103-104; Metin Yurdagür, "Arapkirli Hüseyin Avni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 329-331.

⁴ Eser hakkında müstakil bir değerlendirme için bk. Yakup Koçyiğit, "Arapkirli Hüseyin Avni Efendi ve İlm-i Usûlü'l-Hadis İsimli Eseri" *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017), 2: 574-582; Eserin tahkikli metni için bk. İsa Akalın, "Hüseyin Avni Arapkirli'nin Arapça Usûlü'l-Hadis Elyazması Ders Notları", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 15/2 (30 Aralık 2017): 124-139.

⁵ Detaylı bilgi için bk. Fikret Soysal, "Arapkirli Hüseyin Avni ve Ceride-i İlmiyye'de Kelam Araştırmaları" *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017), 2: 516-534.

⁶ Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Ebû'l-ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (İstanbul, Akgün Kitabevi, ts), 2: 131 akt. Sinan Şengezer, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2018), 17-19.

2. İcazetname Nüshaları ve Teknik Bilgiler

Hüseyin Avni, birçok talebesine icazet vermiş fakat bu icazetlerden sadece iki tanesine ulaşılabilmiştir. Birincisi Şeyhzadeoğlu Özel Arşivi'nde,⁷ 314 numarada kayıtlı,⁸ ta'lik hattı ile yazılmış on bir varaktan müteşekkildir.⁹ Diğeri ise Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 551 numara ile kayıtlı nesih hattı ile yazılmış ve on altı varaktır.¹⁰ Her ikisinin sonunda Hüseyin Avni'nin mührü bulunmaktadır. Ayrıca nüshalarda var olan reddadeler,¹¹ metnin kesintisiz bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nüshalar arasında metin açısından iki fark söz konusudur. İlki icazetnameyi alan kişinin ismidir. Şeyh Hamid-i Veli nüshasında icazeti alan kişi İbrahim Hakkı b. Musa ed-Daredevî, Milli Kütüphane nüshasında ise el-Hâfız Muhammed Emin b. Muhammed el-Üsküdârî şeklinde kaydedilmiştir. İkincisi ise temmet kaydındaki birkaç kelimedir. Tahkikli metinde farklılıklar ve varak numaraları gösterilmiştir. Eklerde sunacağımız fotoğraflarda da görüleceği üzere Milli Kütüphane nüshasında mücâzın ismi ve temmet kaydı farklı bir kalemle yazılmıştır. Bütün bu mütalaalar, Hüseyin Avni'nin yazdığı tek bir icazetnameyi, birçok talebesi için kullandığını düşündürmektedir. Milli Kütüphane nüshasında ismin farklı bir mürekkeple yazılması da, Hüseyin Avni'nin sadece icazet alacak kişinin ismini değiştirerek aynı silsileyi takip ve aynı metni kullanmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çalışmamızın hedeflerinden biri, iki farklı nüshadan hareketle Hüseyin Avni'nin öğrencilerine verdiği icazet metninin tahkikli metin şeklinde açığa çıkarılmasıdır.

3. Genel Muhteva

İcazetnameler, icazeti veren ve alan iki ayrı şahsı gündem ederler. Ancak bu metinde icazet alan isimlere dair bilgi yok denecek kadar azdır. Talebelerle ilgili kaydedilen tek husus, onların âlim, fâzıl ve kâmil kimseler olduklarıdır. Kendisini icazet vermeye layık görmeyen Hüseyin Avni, Sühreverdî'nin "Onlar gibi olamasanız da onlara benzeyin, zira kerem sahibi zatlara benzemek de kurtuluştur"¹² sözüne istinaden izini takip ettiği âlimlerin icazet verme

⁷ Şeyhzadeoğlu Özel Arşivi, Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi'nin şahsi kütüphanesindeki arşivdir. Tahkikli metninde ش harfi ile gösterilmiştir.

⁸ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314.

⁹ Hüseyin Avni, el yazma hadis notlarında da ta'lik hattını kullanmıştır. bk. Akalın, "Hüseyin Avni Arapkîrî'nin Arapça Usûlü'l-Hadîs Elyazması Ders Notları", 28.

¹⁰ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 551), Tahkikli metinde ۶ ile gösterilmiştir.

¹¹ Yazma metnin sayfa tertibini göstermek için sayfanın sonuna yazılan, diğer sayfanın ilk kelimesine reddade denir. Adem Gacek, *Arapça El Yazmaları İçin Rehber*, çev. Ali Benli - M. Cüneyt Kaya, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 247.

¹² Hüseyin b. Muhammed el-Mehdî, *Saydü'l-efkâr fi'l-edebe ve'l-ahlâki ve'l-hükmi ve'l-emsâl*, (Vizâratü's-Sekâfe, 2009), 4.

geleneğini terk edemediğini ve talebelerin icazet talebini reddedemediğini belirtir. Bunun dışında icazetname, Hüseyin Avni Efendi'nin adeta bir ilmî otobiyografisi şeklindedir. Bütün bir eğitim serüvenini, hocalarını, tasavvufa olan ilgisini, ilim silsilesini ve hadis senetlerini ayrı ayrı kaydeden Hüseyin Avni, ilmin faziletine dair görüşlerini, icazetin şartlarını ve icazete konu olan eserleri, silsile geleneğinin önemi bağlamında isnadın ehemmiyetini belirtmiş, bazı tavsiyelerde bulunmuş, dua ve temmet kaydıyla metni sonlandırmıştır. Bu hususlar değerlendirme başlığında ayrı ayrı incelenecektir. Genel muhtevadan da anlaşıldığı üzere çalışma, Hüseyin Avni'nin ilmî şahsiyetine dair bugüne kadar ulaşılmayan bilgiler ihtiva etmektedir.

Tahkik

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي أنبت دوحة العلم في صدور العلماء. وجعل ثمارها أحكام الشريعة الغراء. يعلم ما بين أيديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه إلا بما شاء. فسبحان من تاهت الأوهام في بدياء صنعه وقدرته. وباهت الأحلام بأيداء العجز عن اكتنائه ذاته وعرقان سريرته. وتوصلت إليه مسلسلته معنعة أنظار الفضلاء. والصلاة والسلام على سيد الرسل محمد الذي ورثهم. وإلى سائر الأنبياء شَبَّهَهُمْ بقوله العلماء ورثة الأنبياء. وعلى آله الأتقياء وأصحابه الأصفياء. ما نجم [ظ] طلع في الارض وطلع نجم في السماء. وبعد: فيقول الفقير إلى الله الغني أبو السعد حسين عوني العربي إِنْ أَنفَسَ مَا صَرَفْتَ فِيهِ نَفَاسَ الأَعْمَارِ. وركبت في تحصيله البراري والقفار. وحسن ما يدور عليه سعادة الدارين وينزل لديه كرامة المنزلين.

فضيلة العلم الذي يتجلى لمن قام به كل مبهم، وبه يصير العالم البصير أنموذج العالم إذ به يتوصل إلى معرفة الحقائق. وينوسل إلى نيل رضا الخالق. وهو ملكة ملك بها الانسان. الفضل على الملك. وارتفع قدره بأقل من فلكة المغزل على الفلك. وكفى إليه شاهد الكلام خالق البريات. {يَرْفَعُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ}.¹³ وقوله عز وجل في كتابه المكنون: {هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ}.¹⁴ ويرشدك إلى هذا السر الاسمى. قوله تعالى: {وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ}.¹⁵ وورد في الأثر المأثور عن خير البشر. [و] من سلك طريقا يطلب فيه علما سهّل الله طريقا إلى الجنة وإنّ الملائكة لتضع أجنحتها لطالب العلم رضاء بما يصنع. وإن العالم يستغفر له من في السموات ومن في الأرض حتى الحيات في الماء.¹⁶

فكما أنّ الجهل أصل الرذائل كذلك العلم أم الفضائل فمن ناله فقد نال كلّ نائل ولكن أين الثريا من يد المتناول العلم فيه حياة للقلوب كما تحيى البلاد إذا ما مستها المطر. والعليم يجلو العمى عن قلب صاحبه كما يجلي سواد الظلمة القمر. فصيت شرفه صار سائرا في الأمطار وطار في جميع الأقطار كالأمطار. يعترف به العارفون ولا يجهل به الجاهلون. ومن شتمه لن تزال طائفة من أولي النهى متناولة له ولو بين النجم والهوى.

¹³ سُورَةُ الْمُجَادَلَةِ، ١١٥٨

¹⁴ سُورَةُ الزُّمَرِ، ٩١٩٣

¹⁵ سُورَةُ الْبَقَرَةِ، ١٣٢

¹⁶ محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك الترمذي، سنن الترمذي، أبواب العلم، ٢، المحقق: بشار عواد معروف، دار الغرب الإسلامي، بيروت، سنة النشر: ٨٩٩١

وترى أعرّة الرجال تشدّ طلبه الرحالَ ولتحصيله أسبابا شتات. وأقدمها العقل السليم عن الأفتات. ولما كان العقل قد لا يخلص عن عقال الأوهام فتراه كثيرا ما أخطأ أوهام. [ظ٢] لم يقتصر عليه السمعيّات سيّما في علم الدين بل لا بد معه من الإسناد إلى الأستاذ حتى يأتيه اليقين. قال ابن المبارك: «الإسناد من الدين ولو لا الإسناد لأقال من شاء ما شاء». 17 وقال أحمد بن حنبل: «طلب الإسناد العالي سنّة من السلف». 18 وقد ذهب بعض الثقات إلى أنّه فرض على الكفاية. وذكروا له أصلا من الحديث والآية، ولهذا لم يزل علماء هذه الأمة يركبون على غارب الاغتراب للتشرف بهذا الشرف والتدرج إلى مدارج تلك الشرف.

فماذا ميّطت عليّ التماننُ ونيّطت بي العماننُ. كنت مولعا على ملازمة المدرسة ومدارسه الفنون ومطالعته الكتب بالظواهر والبطون ملتقطة فراندها ومرتبطة بالكتابة فواندها. فطفقت أفتحم موارد السهر غائصا في لجج الأقطار، وبذلت الجهد إلى مراجعة الفضلاء المشهورين بالأثار. [و٣]

فأجازني العالم الفاضل وجهبذ الكامل البحر السامي والبحر الطامي السيّد مصطفى فوزي العربكيري العريف بـ«خواجه زاده» يستر الله له الحسنى والزيادة إجازة تامة من العلوم العربيّة والفارسيّة. كما أجازه أخوه الأفخم والأستاذ الأكرم مرجع الفحول والأجّة منبع العقول والأدلة الساري صبيّه إلى الأفاق أستاذ الكل في الكل علي الإطلاق مفتي البلدة السيّد محمد رشدي العربكيري، جعل الله من المتكئين علي رفر فخر وعبقري. وقد أجاز له الأستاذ الأجل الفاضل الشامخ المحل يوسف بن مصطفى الملاطى. وقد أجاز له الفاضل الشيخ خليل بن يوسف الملاطى الفاضل الشيخ عبد العليم المصري الطحطاوى. والشيخ محمد الملقب بـ«جوهرى زاده». رحمة الله عليهم أجمعين وأسكنهم في أعلى العليين مع النبيين. ثم بعثني صدق الهمة في الارتقاء إلى مدارج الكمال. وفرط الشغف بأخذ العلم من أفواه الرجال. [ظ٣] كما قال الطغراني: إن العلي حدثني وهي صادقة فيما تحدّث إن العزّ في النقل. 19 لو كان في شرف المأوى بلوغ مئى لم تبرح الشمس يوما دائرة الحمل إلى قسطنطينية المحميّة. صيبت عن الأفتات والبلية محطّ رجال الأفاضل ومخيم أرباب الفضائل. صرف الله عنها بوائق الزمان وحرسها عن طوارق الحدّثان.

فشمرت عن ساق الجدّ إلى اقتناء ذخائر العلوم والمعارف وافتلاذ الأناسى من عيون اللطائف. وحضرت مجالس دروس الرؤوس، واستفدت من دروسهم كمنصة العروس. منهم العالم العامل والمرشد الكامل من أحبي ما اندرس من علوم الشريعة وأظهر ما بطن من معارف الحقيقة. الشيخ أحمد ضياء الدين الكمشخانوي صبّ عليه سجال رحمة الملك القويّ. فشهدت شهادته وإفادته وأخذت ما تمنيت من روايته، [و٤] ومنهم العالم الفاضل والزاهد الكامل صاحب الأخلاق الحميدة والمتجلى بأنواع الفضيلة حسين حسنى البايوردى أفاض الله عليه من نعم الجنة، ونجاه عمّا يردي. حضرت بعض دروسه وأجازني كما أجازته وحيد زمانه وفريد أوانه الواقف على أسرار العبارات الكاشف عن أستاذ الرموز ودقائق النكات علامة الزمان بالاطلاق شيخ مشايخ الإسلام بالاستحقاق الحاج عمر لطفي البودرومي أكرمه الله بلطفه الدائمى. وهو مجاز عن قنوة العلماء وبرهان الفضلاء الشيخ مصطفى القسطنونى. وهو عن الفاضل النبيل والحرر الجليل السيّد الحاج حسين الإيلفونى. وهو عن بقیة السلف ونخبة الخلف السيّد محمد صادق الأرزنجاني. عن المولى العلامة السيّد محمد منيب العينتابى. وهو عن خاتم المحقّقين وإمام المدقّقين [ظ٤] الحافظ إسماعيل القنوي. عن المولى المدقق الشيخ عبد الكريم القنوي الأمدي. عن المولى الفاضل الشيخ عثمان الديوركى. عن الفاضل العلامة عليّ النشارى القيصرى. عن المولى المدقّق الشيخ

17 أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي، الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع، المحقق: محمود الطحان، مكتبة المعارف، الرياض، ٢٠٠٢، ٢٠٠.

18 أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي، الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع، المحقق: محمود الطحان، مكتبة المعارف، الرياض، ٢٠٠١، ٣٢١.

19 كمال الدين، محمد بن موسى بن عيسى بن عليّ الدّميري أبو اليقاف الشافعي، شرح لامية العجم (وهو مختصر شرح الصفدي المسمى الغيث المسجم)، تحقيق جميل عبد الله عويضة، ٢٠٠٨، ٥٩.

رجب الأمدي. عن المولى المنحَرِّير صاحب التحرير عبد الرحمن الأمدي. عن المولى المدقِّق محمَّد نصير الدين الجلي الأمدي، ومولانا محي الدين وهما عن محمد أمين الشيرواني. عن المولى الفاضل الألمي حسين الخخالي. عن أسوة المحقِّقين ميرزا اجان الشيرازي. عن المولى الكامل جمال الدين محمد الشيرازي. عن أفضل المتأخِّرين محمَّد بن أسعد جلال الدين الدواني. عن المولى الفاضل محي الدين الكشكاري. عن أستاذ العالمين ورئيس العالمين سيِّد المحقِّقين وسند المدقِّقين الشريف الجرجاني. عن المولى المدقِّق صاحب الحكمة مباركشاه. [٥] عن المولى العلامة قطب الدين الرازي. عن العلامة الشيرازي. عن المولى الحكيم المدقِّق نصير الدين الطوسي. عن المولى العلامة عمر الكاتب القزويني. عن إمام الأئمة ومقتدى الأمة فخر الملة والدين الرازي. عن الإمام الهمام حجة الإسلام الغزالي. عن الإمام أبي المعالي عبد الملك بن يوسف الجويني الملقَّب بـ«إمام الحرمين». عن قدوة السادات الصوفيَّة أبي طالب المكي. عن أبيه يوسف بن طيِّب. عن محمَّد بن سليمان الصعلوكي. عن إبراهيم المروزي. عن أبي العباس أحمد. عن أبي القاسم عثمان. عن أبي إبراهيم إسماعيل. عن أبي عبد الله محمَّد ابن إدريس الشافعي. عن محمَّد بن حسن الشيباني. عن إمام الأئمة وسراج الأمة الإمام الأعظم الذي أحيى الله تعالى به الأمم شمس الدراية وقمر الرواية أبي حنيف نعمان بن ثابت. عن حماد بن سليمان. عن إبراهيم النخعي عن علقم بن قيس وأبي عبد الرحمن [ظه] أسود بن زيد وأبي عبد الرحمن عبد الله ابن حبيب. والأولان أخذ عن عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه. والثالث عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه. وهما عن سيِّد الكائنات وسند الموجودات شفيع المذنبين ورسول ربِّ العالمين محمَّد صلي الله عليه وسلم وآله وصحبه أجمعين. وهو عليه السلام تلقَّى عن جبريل. عن الله تبارك وتعالى جلَّ جلاله وعمَّ نواله ولا اله غيره.

ولما وفَّقني الله لتدريس العلوم اجتمع عندي ثانياً جمع من أرباب الفهوم، فأخذوا مِنِّي العلوم العقليَّة والنقلية والفنون الأدبية. ولما تمَّت المذاكرة حسب العادة التمسوا مِنِّي الإجازة والإجادة طناً منهم أَنِّي حرِّي بذلك. وإن كنت بعيداً من هنالك قال السهروردي: «فتشبهوا إن لم تكونوا مثلهم. إنَّ التشبه بالكرام فلاح». [٦] و [٦]

وكان ممَّن حضر مجلس الدرس وتلقَّى عني بعض العلوم العامل الفاضل والتحرير الكامل صاحب الذهن الثاقب والفكر الصائب إبراهيم حقِّي بن موسي الدارندوي²¹ فاستجاز مِنِّي على عادة المسترشدين جعله الله من العلماء المتجربين فحسنت ظنه وأجبت سؤله وأجزته إجازة مِنِّي تامَّة من الفنون عامَّة بأن يروي عني من العلوم ما يسوغ روايته ويجوز درايته نظريَّة وعملية، عقليَّة ونقلية. ويسند إليَّ في أيِّ وقت شاء، في أيِّ مكان شاء وعلى أيِّ شخص يشاء بشرط أن يروي الشروط المعترية عند أهل الرواية والدراية. وأن يقدِّم المقدمات التي لا مخلص عنها في البداية والنهاية. وأجزت له في مطالعة الزبر الفاخرة، واحتياض العالم الزاخرة التي ألفها أساطين أئمة التقرير من كل وجيز وبسيط، وصنَّفها سلاطين [ظه] أسرة التحرير من كل شامل ومحيط. وأجزت له أيضاً أن يروي عني جميع ما يحويه ثبت شيخنا شيخ الإسلام عمر لطفي البودرومي من صحيح البخاري وصحيح المسلم وسنن أبي داود والسجستاني وسنن الإمام الترمذي وسنن النسائي وسنن ابن ماجه وموطأ الإمام مالك ومسنن الإمام الأعظم وسائر المسانيد كما أجازها العالم العريف والكامل الفقيه الظريف شيخ الإسلام الحاج محمَّد رفيق، وهو عن الشيخ عبد الرحمن الكبرزي دمشقي. وهو عن شيخه الشهاب أحمد بن عبيد العطار. وهو عن شيخه المحدث الشيخ أبي الفداء إسماعيل بن محمد الجراحي العجلوني بأسانده الكثيرة المنتهية الجامع كل كتاب. رحمة الله عليهم أجمعين أمين أمين.

وقد أجبت أن أذكر سندا عالياً مستقلاً للجامع الصحيح للحافظ الشهير والناقد البصير سيِّدنا الإمام أبي عبد الله محمَّد بن إسماعيل البخاري. [٧] صبَّ عليه شأبيب رضوان الباري تَبَرُّكاً وتيمناً بفيضه الساري. وكفى المنتظم في تلك السلسلة فخراً وشرفاً أن يكون اسمه منتظماً مع اسم النبي المصطفى. وهو ما أرويه عن أستاذه السابق

20 حسين بن محمد المهدي، كتاب صيد الأفكار في الأدب والأخلاق والحكم والأمثال، الناشر: وزارة الثقافة، ٢٠٠٩، ٤١.

21 م:الحافظ محمد أمين بن محمد الأسكداري

مصطفى فوزي العركيري. وهو يرويه عن أخيه وأستاذه محمد رشدي العركيري. وهو عن يوسف بن مصطفى الملاطي. عن البحر الممتوج أحمد بن محمد الملاطي. عن علي بن أحمد مكرم الله الصعدي العدوي المالكي. عن الشيخ عقيلة المكي. عن الشيخ أحمد بن محمد العجلي اليميني. عن الإمام يحيى بن مكرم الطبري. عن البرهان إبراهيم بن محمد بن صدقة الدمشقي. عن الشيخ عبد الرحمن بن عبد الأول الفرغاني. عن محمد بن عبد الرحمن شاذبخت الفاسي الفرغاني. عن أبي لقمان يحيى بن عمار الختلاني. عن محمد بن يوسف الفربري. عن جامعه الإمام محمد بن إسماعيل البخاري حفت عليه وعليهم رضوان الباري. [ظ7]

وأرويه أيضا عن أستاذي اللاحق حسين حسني البايوردي. وهو يرويه عن شيخه شيخ الإسلام عمر لطفي البودرومي. عن شيخ الإسلام محمد رفيع عن الشيخ عبد الرحمن الكزبري الدمشقي. عن العلامة محمد بن محمد بن سنة العمري الفلاني. عن المحدث أحمد بن علي الشناوي. عن المحدث السيد غضنفر النقشبندي. عن عبد الرحمن بن أحمد الكارزوني. عن المحدث أحمد أبي الفتوح الطاووسي. عن المحدث بابا يوسف الهروي. عن المحدث محمد بن شاذبخت الفرغاني. عن يحيى بن عمار الختلاني. عن محمد بن يوسف الفربري. عن جامعه الإمام محمد بن إسماعيل البخاري. ولنا أسانيد كثيرة من طرق عديدة فإكتفينا بذلك ولم نذكر غير ذلك.

ثم أوصيك أيها الصاحب الوفي وكل أخ في الإسلام مقنيا في ذلك أثر أسلاف مشايخنا العظام [و8] بؤاهم الله في دار السلام بما أوصى به الله عامة أنبيائه وكافة أوليائه والنبى صلي الله عليه وسلم خلص إخوانه وأعزة أصحابه. من تقوى الله في السر والعلن ودوام مراقبته تعالى في كل ما يقصد فعله مما ظهر أو بطن. ولا يتحصل ذلك إلا بالياس عما في أيدي الناس وترك ما لا بأس فيه حذرا عن الوقوع فيما فيه بأس. فحينئذ يحصل الامتثال لقوله تعالى: {تَقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ}. ويتحقق ما أشار إليه قوله تعالى: {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ} في جميع أوقاته. فمن ظفر بالتقوى فقد فاز بالدين والدنيا. وآمن في الدارين من الضير. فإنه جماع كل خير. واستنحى من الله حق الحياء واخفظ الرأس وما وعى والبطن وما حوى. فاقنع من الدنيا بما تيسر ولا تأس على ما فات وتعذر. وعليكم بمكارم الأخلاق ومحاسن الأفعال فإنها من الفضائل الفاخرة تعز صاحبها في الدنيا [ظ8] والأخرة. واقعد في أريكة النشر والإفادة. فإنها من متعديات العبادة وقدم مهمّ الدرس على سائر مهمات اليوم والأمس. ولا تكثف في المطالعة بالنظره الحمقاء فتخبط خببت عشواء. ولا تقصر نظرك على أوائل المعاني بل عمق التدبر لنقوز منها بالثواني. وكن مصادر الأفعال الخير واقطع النظر عن أعمال الغير. وكن صحيح البال ومضاعف الأعمال. ولا تكن معتلّ المقال وناقص الكمال. وانظر إلى أطراف الكلام وبناء المرام. حتى تنال إلى ما هو المقصود في كل مقام. وانصب نفسك لتعليم الإخوان تكن مستثنى من بين الاقران. علم العلم من أتاك لعلم واغتم ما حيث منه الدعاء. وليكن عندك الفقير إذا ما طلب العلم والغني سواء. واجزم مضارع الأخيار يرفع شأنك يوم القرار. وراع الحدود والرسوم بشرائط المطالب في العلوم. [و9] ولا حظ المتصورات والمتصدقات حتى ينقلب المجهولات المعلومات. واشتغل بالتحقيقات والتدقيقات، واجتنب عن المنوع والتشكيكات. إذ الأوليان من مسالك الأعلام والأخريين من مواهب الأوهام. ووجه ذلك إلى التذكرة تكن في الأبحاث على التنصرة. وحقّ مطالب التوحيد لتخلص عن درك التقليد. وطبق بالاصول فروع الإسلام واعمل بموجبها في جميع الأيام. وعليك بتتبع السنن السنية الواردة في الآثار، والتمسك بها في جميع الأحوال والأطوار. وعليك بذكر الله في كل حال فإنه المبلغ إلى أقصى الأمال. وهل أعلى قدرا ممن ذكر الله فذكره الله. ومن أكثر خسرا ممن اشتغل عن ربه بهواه. لا تنس الله فتنتسى. ولا تتوفّ الإناب بـ«لعل وعسى».. فكن صارما كالوقت فالمقت في عسى وإياك علّ فهي أخطر علّة. [ظ9] وكن مع الخلق على حسن معايشة بالرحم والحلم والشفقة والمجاملة. واقض حاجاتهم ما دام في وسعك واحسن بالرفق واللين وكظم غيظك. وإذا أشكلت عليك الأمور وزال عنك السرور فارجع إلى رأي العقلاء وافزع إلى استشارة النصحاء. لا تأنف من الاسترشاد ولا تستتكف عن الاستمداد. لأن تسئل وتسلم خير من أن تستبذ وتندم. والحذر الحذر من معادات الرجال وتضييع العمر في المراء والجدال. وليكن معاملتك معهم على طريق ما نقل عن لقمان. واذكر اثنين وانس اثنين. أما اللذان تذكرهما فالله والموت. وأما اللذان تنساها فإحسانك إلى الغير

وإسائة الغير إليك. ويكفي في هذا الباب حديث جامع الصغير: «أفضل الفضائل ان تصل من قطعك وتعطي من حرمك وتصفح عن ظلمك».²² [و ١.] وفي رواية: «تحسن من أساء إليك».

نسأل الله تعالى أن يتولى أمورنا ويشرح بأنوار معرفته صدورنا ويرزقنا الإخلاص في أعمالنا ونياتنا ويبارك لنا في اولادنا وذرّياتنا ويوفّقنا كون آخر كلامنا لا اله الا الله محمد رسول الله. وصلى الله على سيّدنا محمد وآله وصحبه أجمعين. والحمد لله ربّ العالمين. قاله بلسان الذلّة وكتبه ببناء المذلّة. العبد المعترف بعجزه وقصوره الراجي توفيق ربّه في جميع أمورهِ. نفع وقع نعال العلماء ومشار غبار أقدام الفضلاء المفتقر إلى فضل ربّه الغني حسين عوني بن حسن فهمي العربكيري قد وقع هذه الإجازة في أواخر جمادى الآخرة ٣٢٣١. 23. [ط ١].

Değerlendirme

“İlmî icazetler kapsamına göre hususi ve umumi olmak üzere ikiye ayrılır. Belli bir ilmin veya bir kitabın tahsilini tamamlayanlara verilen icâzete hususi icâzet denir. Bütün ilimlerin tahsilini bir âlimden veya medreseden tamamlayanlara verilen icâzet ise umumi icazettir.”²⁴ İcazet metinleri, icâzeti veren hoca (mücîz), icâzet alan öğrenci (mücâzün leh), icâzete konu olan ve rivayetine izin verilen hadis, sahife veya kitap (mücâzün bih), örfte rivayet, tahdîs, tahammül, ahz ve tahsile izin ve onay ifade eden bir ihbârın sözlü veya yazılı ifadesinden müteşekkildir.²⁵

Hüseyin Avni'nin icazetnamesi mezkûr unsurları taşımakta olan umumi bir icazettir. İcazetname; Besmele, Hamdele ve Salvele'yi muhtevî bir giriş, ilmin fazileti, isnadın önemi, Hüseyin Avni'nin ilme başlaması ve hocaları, icazetin şartları ve icazete konu olan eserler, Hz. Peygamber'e uzanan ilmî silsilesi, Buhârî'ye uzanan iki hadis senedi, talebelerine ve Müslümanlara tavsiyeleri, dua ve temmet kaydı şeklinde dokuz bölümde incelenebilir.

1. Besmele, Hamdele ve Salvele

Hüseyin Avni Besmele'den sonra “Hamd, âlimlerin sadırlarında ilim şeceresini bitiren ve meyvelerini şariat-ı ğarrânın ahkâmı kılan Allah'adır” ifadesi ile hamdeder.²⁶ Bir kişinin ilmî yetkinliğini belgelemek²⁷ ve onu bir geleneğe ircâ' etmek için yazılan icazetnamede, konuya uygunluk arz eden دوحة kelimesinin kullanılması kinaye sanatı içeren bilinçli bir tercih olsa

²² زين الدين محمد المدعو بعد الرؤوف بن تاج العارفين بن علي بن زين العابدين الحداي ثم المناوي، فيض القدير شرح الجامع الصغير، المكتبة التجارية الكبرى، مصر، ٧٣٩١، ٣٦٤/٤.

²³ م: سنة ثلاث وعشرين وثلاثمائة وألف من هجرة من له العز والشرف.

²⁴ Cemil Akpınar, “İcazet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/394.

²⁵ İcazetin unsurları ve şartlarına dair bazı mütalaalar için bk. Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî* (Beyrut: Mektebetü'l-Kevser, 1994), 453-465.

²⁶ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 1b.

²⁷ Akpınar, “İcazet”, 21/393.

gerektir. Zira bu kelime, hem ağaç hem de soy kütüğü manasına gelmektedir.²⁸ Dolayısıyla bu tercih, ilmin âlimin sadrından zuhur etmesini ve ilim silsilesinin soy kütüğüne benzerliğini çağrışmaktadır. Ayrıca ilmin, dallanıp budaklanan ve meyvesi hukuk kuralları olan bir ağaca benzetilmesi, aynı kök harflere sahip şecere شجرة ve şecer شجر kelimeleri arasındaki teşbihi hatırlatmaktadır.

Hamdele babında Allah'ı tenzih için kullandığı ifadeler,²⁹ insanın bilgi konusundaki sınırına işaret eder mahiyettedir. Buna göre insan, sırların marifeti ve Hakk'ın zatının künhüne dair bilgiye erişmekten acizdir. Bu acizlik bir yerde nimete dönüşmekte ve insana Allah'ın zatını bilme mükellefiyeti yüklenmemektedir.³⁰

Hüseyin Avni, Salvele babında diğer peygamberlere de salat eder. Bu tercih, "Âlimler peygamberlerin varisleridir"³¹ hadisinde âlim ve peygamber lafızlarının çoğul zikredilmesi ile ilişkilendirilebilir. Zira hadis, âlimleri diğer peygamberlere benzetmektedir. Hüseyin Avni, Hz. Peygamber'in takva ehli ailesi ve tertemiz ashabına da salat ü selam etmektedir. Bununla birlikte "Yeryüzünü aydınlatan her yıldız gökte parıldar" ifadesiyle "Ashabım yıldızlar gibidir" hadisini³² hatırlatarak ashabı veciz bir şekilde yeryüzünü aydınlatan gökteki yıldızlara benzetir.³³

2. İlimin Fazileti

Hüseyin Avni, iki cihan saadetinin, ilmin etrafında döndüğünü belirterek konuya giriş yapar. Manevi mertebelerin anahtarı, ilim yolunda harcanan nefesler ve meşakkatli yolculuklardır. Fazilet bilgisine ve Hâlık'ın rızasına ulaştıran ilim, insanı meleklerden ve feleklerden³⁴ bile üstün kılacak kadar kıymetlidir. Hüseyin Avni, iddiasını "Allah içinizden iman etmiş ve ilme

²⁸ Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Yakûb Firûzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1/217.

²⁹ Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 1b.

³⁰ Sinan Şengezer, *Arapkîrîli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, 43.

³¹ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. Dahhâk et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, İlim, 19 (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998).

³² Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *Câmi'u Beyâni'l-ilm ve fadlih* (Dâru İbnü'l-Cevzî, 1994), 2/898.

³³ Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 1b, 2a.

³⁴ Metinde *felekü'l-mağzil* terkihi kullanılmıştır. Bununla Hüseyin Avni, felekler hiyerarşisinde en üst mertebede olan Atlas feleğini kast etmiş olmalıdır. Felekler hakkında detaylı bilgi için bk. İlhan Kutluer, "Felek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 304.

kavuşmuş olanları yüceltir”,³⁵ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu”³⁶ ve “Allah Âdem’e isimleri öğretmiştir”³⁷ âyetleri ile desteklemektedir.³⁸ Ayrıca ilmin fazileti hakkında şu hadisi de zikreder: “Kim ilim için yola çıkarsa, Allah ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Melekler ilim taliplerinden hoşlandıkları için onlara kanat gererler. Göktekiler, yerdekiler ve hatta sudaki yılanlar bile onlar için istiğfarda bulunur.”³⁹

Hüseyin Avni, ilmin kıymetini ve üstünlüğünü anlatmak için bazı teşbih, temsil ve kıyaslara müracaat eder. Buna göre ilim, faziletlerin anası olduğu gibi cehalet rezilliğin aslıdır. İlim, karanlık geceyi aydınlatan ay gibi, sahibinin kalbindeki körlüğü giderir. İlmî faaliyetler için beldeler gezen âlimler, kurak topraklara can vermek için gezen buluta ve ilim de yağmura benzer.⁴⁰ Ayrıca o, ilim nakletmenin şerefini anlatmak için İstanbul’u da övdüğü şu edebî sözleri sarfeder: “Evde oturmanın şerefine dair bir şey olsaydı, güneşin ışıkları afetlerden korunmuş, yüce insanların şehri ve fazilet erbabının çadırı olan Kostantiniyye’den bir gün bile ayrılmazdı.”⁴¹

Hüseyin Avni’ye göre ilim öğrenen, en yüksek faziletleri elde edecektir. Ancak o karamsar bir şekilde “Süreyya yıldızı nerede, yağdığında beldelere hayat veren yağmur gibi, kalpleri ihya edecek ilmi öğrenenler nerede” ifadeleriyle devrindeki ilmî faaliyetleri yetersiz görmekte ve zamanın âlimlerini tenkit etmektedir. Bununla birlikte her daim ilim talibi ve idrak sahibi bir grubun var olacağından emindir. Ona göre bahsi geçen grup, akılları vehimlerden ve afetlerden arınmış akl-ı selîm sahipleridir. Bu insanlar ilme ve ilim ehline dil uzatanların karşısında duran erdemli bir topluluktur.⁴²

³⁵ *Kur’an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - İbrahim Paçacı, 12 Bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009) el-Mücâdele, 58/11.

³⁶ ez-Zümer, 39/9.

³⁷ el-Bakara, 2/31.

³⁸ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 2a.

³⁹ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 2b; Hadisin kaynağı için bk. et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, İlim, 19.

⁴⁰ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 2b.

⁴¹ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 4a.

⁴² Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 2b.

3. İsnadın Önemi

Bir hadisi veya sözü ilk söyleyene nispet etmek için senedinde yer alan râvilerin adlarını zikretme anlamında hadis terimi olan isnad,⁴³ metinde istilâhî anlamıyla kullanılmıştır. Ayrıca bu kelimeyle icazetname mefhumuna uygun olarak ilmî her meselede mesnetli konuşmak veya bir ilim geleneğine mensup olmak da kastedilmiştir.

Hüseyin Avni'ye göre ilim için yolculuk yapan âlimler, insanların izzetlilerinden olup isnad şerefine erişebilmek ve işittikleri her rivayeti sahibinden duyabilmek için uzak diyarlara gurbete / ilim yolculuklarına çıkmışlardır. Çünkü din ilimleri işitilen sözlere hasredilmemeli ve bilgi üstatlara isnad edilmelidir. İsnad hassasiyeti naslarda telkin edilmektedir.⁴⁴ Hüseyin Avni bununla işitilen sözü araştırma emrini,⁴⁵ veda hutbesindeki “işitenler işitmeyenlere ulaştırırsın” telkinini ve sahabe-i kiramın hadis nakli konusundaki titiz davranışlarını⁴⁶ kast etmiş olmalıdır.

İsnad konusunda âlimlerin görüşlerini serdeden Hüseyin Avni, bazı güvenilir âlimlere göre isnadın farz-ı kifâye olduğunu belirtir.⁴⁷ Ayrıca bu minvalde İbn Mübarek'in (öl. 181/797) “isnad, dindendir, isnad olmazsa isteyen istediğini nakleder” ve Ahmed İbn Hanbel'in (öl. 241/855) “âlî isnadı talep etmek, sefeğin sünnetidir” sözlerini aktarır.⁴⁸ Hüseyin Avni'nin hadisçiliğinin bir tezahürü olarak, “âlî isnad”⁴⁹ kavramını vurgulaması, ona göre rivayet naklinin en kısa yoldan muttasıl bir senedle yapılması gerektiğini gösterir. Hadislerin en eski rivayetlerine sahip olma arzusu, ilk dönemlerden itibaren sahâbenin de üzerinde hassasiyetle durduğu bir husustur.⁵⁰ Özetle bir hadis usûlcüsü olan

⁴³ Raşit Küçük, “İsnad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 154.

⁴⁴ Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 2b, 3a.

⁴⁵ el-Hucurât, 49/6.

⁴⁶ et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, Tefsir, 3, İstî'zân, 4.

⁴⁷ Ali el-Kârî ve İbn Hacer el-Heytemî, isnadın farz-ı kifâye olduğunun düşünen âlimlerdendir. bk. Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî Ali el-Kârî, *Şerhu Nuhbetü'l-fiker fi Mustalahi ehli'l-eser* (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.), 617; Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî Cemâleddin Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs min fününi Mustalahi'l-hadîs* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 174.

⁴⁸ Rivayetler için bk. Ebubekir Ahmed b. Sabit b. Ahmed b. Mehdî el-Hafîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li Ahlâki'r-râvî ve Âdâbu's-sâmi'* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), 1: 123, 2: 200.

⁴⁹ Farklı isnadlarla rivayet edilen bir hadisin râvî sayısı en az olan senedine âlî isnad denmektedir. Detaylı bilgi için bk. Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, 12. Bs (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 34.

⁵⁰ Ahmet Yücel, “Avâlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 105.

Hüseyin Avni, isnad kavramını hem hadis ıstılahı olarak teknik anlamda hem de ilim geleneğinin sürekliliği-sağlamlığı bağlamında iki boyutlu kullanmıştır.

4. Hüseyin Avni'nin İlme Başlaması ve Hocaları

İlk tahsilini babasından alan⁵¹ Hüseyin Avni'nin ilim meclislerine yakınlığı, onda merak uyandıran âmillerdendir. Ayrıca kendisi, zâhire ve bâtına taalluk eden bazı soruların, ilim tutkusunu ortaya çıkardığını ifade eder. Söz gelimi sarığını nasıl saracağını ve nazardan nasıl korunacağını merak eden Hüseyin Avni, ilim tahsil etmeye niyetlenmiştir. Bir medreseye girmeye, ilim öğrenmeye, zâhire ve bâtına dair kitapları mütalaa etmeye, fazilet sahiplerinin eserlerine müracaat etmeye ve kitapların faydalarına olan tutkusuyla beldelerin incilerini arayan dalgıçlar gibi uykusuzluk deryasına dalmıştır.⁵² Hüseyin Avni, bu ifadeleri ile âlimlerin, mesnedli ilim öğrenmek için belde belde dolaşmalarına ve meşakkatli yolculuklarına telmihte bulunmaktadır. Akabinde halis bir niyetle ve gerekli gayreti göstererek ilim tahsiline başladığını ve himmetinin sıdkı ile kemal derecelerine ulaştığını ifade etmektedir.

Hüseyin Avni, babasından sonra Hocazade diye bilinen, kendi tavsifiyle tartışmasız otorite ve ilim deryası olan Mustafa Fevzi Arapkîrî'nin rahlesine diz çökmüştür. İlk icazeti de Mustafa Fevzi'den aldığı Arapça ve Farsça icazetidir. Hüseyin Avni'nin icazet aldığı bir diğer isim Hüseyin Hüsnü el-Bâybürdî'dir. Onun Hz. Peygamber'e uzanan ilmî silsilesi bu zât kanalıdır.

Hocalarına dair kaynaklarda rastlamadığımız bir son bilgi, Hüseyin Avni'nin, Ziyâeddin Gümüşhânevî'den (öl. 1893) istifade etmiş olmasıdır.⁵³ Aralarında hoca-talebe münasebeti olduğu bilinmekte ve hatta Hüseyin Avni, Gümüşhânevî'den hadis icazeti alan öğrenciler arasında kaydedilmektedir.⁵⁴ Fakat aralarındaki irtibata dair tek bilginin bu olması hem Gümüşhânevî araştırmalarının hem de Hüseyin Avni araştırmalarının eksikliğini göstermektedir.

Hüseyin Avni, Gümüşhânevî'nin âlim, âmil, mürşid-i kâmil, şeriat ilimlerinin okutulmasını ihya eden, derin anlayış sahibi ve gizli hakikat marifetlerini açığa çıkaran bir zat olduğunu vurgular. Özellikle mürşid-i kâmil kavramını

⁵¹ Metin Yurdağür, "Arapkirli Hüseyin Avni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 329.

⁵² Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 3a.

⁵³ Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 4a.

⁵⁴ İrfan Gündüz, bu bilgiye şahsî kütüphanesinde bulunan Gümüşhânevî'nin yazdığı icazet metninden ulaştığını kaydeder. bk. Gündüz, İrfan, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı Eserleri Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı* (İstanbul: Seha Neşriyat, 2013), 166.

kullanması, sûfî düşünceye uzak olmadığını ve Gümüşhânevînin manevi irşadını kabul ettiğini göstermektedir. Metinde Hüseyin Avni'nin mutasavvıf yönünü çağrıştıracak başka kavramlar da geçmektedir. Söz gelimi zatın künhü, tecelli, âlimin âlemin örneği olması gibi tasavvuf düşüncesinin Allah-insan münasebetini anlatmak için kullandığı metafizik-ontolojik terkipler, metnin hemen girişinde yer almaktadır. Sırların marifeti ve marifet nurları, tasavvufun epistemolojisi bağlamında düşünülebilmekte, Hz. Peygamber'i övgü için kullandığı mevcûdâtın efendisi ise tasavvufun ontolojisinde nûr-i Muhammedî'nin yerini anımsatmaktadır. Ayrıca şefaât ve istimdad gibi tartışmalı kavramlar, sûfî nas yorumculuğunu anımsatır bir şekilde metnin zâhirine takılmayıp derûnî-bâtınî manalar aramanın telkin edilmesi, zikir ve murakabe gibi terbiye metotları, inâbe, ihlas ve vera'î çağrıştıran tavsiyeler icazetnamede yer almaktadır.⁵⁵

5. İcazetin Şartları ve İcazete Konu Olan Eserler

Hüseyin Avni, zihinlerinde bulunan ve dirayetlerinin izin verdiği nazarî ve amelî ilimleri, edebî sanatları kendisinden nakil, övülmüş kitapları mütalaa ve âlimlerin kitaplarını halkın istifadesine sunmaları için talebelerine *tam icazet* vermiştir. Hüseyin Avni, *tam icazet* ifadesi ile *umumi icazeti* kast etmiş olmalıdır. Daha sonra selefe dayanarak birtakım şartlar zikretmiş ve talebelerine yol göstermeye çalışmıştır. Buna göre talebeleri, rivayet ve dirayet ehline muteber olan şartlara riayet ederek diledikleri vakitte, diledikleri zamanda ve diledikleri kimseye icazet verme konusunda kendilerini Hüseyin Avni'ye isnad etme yetkisine sahiptirler.⁵⁶

Hüseyin Avni, talebelerine hocası Ömer Lütfi Bodrûmî'den nakli sabit olan eserlerin ihtiva ettiği rivayetleri, kendisinden nakletmeleri için de izin vermiştir. Nakli sabit eserlerle ne kast ettiğini ise açıkça belirtmiş ve şu eserleri zikretmiştir:⁵⁷ *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*, *Sünen-i Ebû Dâvûd ve's-Sicistânî*, *Sünen-i Tirmizî*, *Sünen-i Nesâî*, *Sünen-i İbn Mâce*, *Muvatta'*, İmam-ı A'zam'ın *Müsned*'i ve mesnedli rivayetlerde bulunan eserler.⁵⁸

⁵⁵ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 1b-10b.

⁵⁶ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 6b.

⁵⁷ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 7a.

⁵⁸ Müsned, hadis literatüründe birçok anlama gelmektedir. Hüseyin Avni'nin genelde bütün ilmî nakiller, özelde hadis bağlamında isnadın önemini ısrarla vurgulaması ve metnin anlam örgüsü bizim mesânîd kelimesi için "hadisleri senedli olarak ihtiva eden hadis kitapları" anlamını tercih etmemizin sebebidir. Müsned kelimesinin farklı anlamları için bk. Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 219.

6. Hz. Peygamber'e Uzanan İlmî Silsilesi

Hüseyin Avni'nin ilmî silsilesini şöyle kaydedebiliriz: Hüseyin Avni Arabkîrî (öl. 1373/1954) → Hüseyin Hüsnü el-Bâybürdî (öl. ?/?) → Ömer Lütfi Bodrûmî (öl. 1314/1897) → Şeyh Mustafa Kastamonî (öl. ?/?) → es-Seyyid el-Hâc Hüseyin (öl. ?/?) → es-Seyyid Muhammed Sâdık el-Erzincânî (öl. 1223/1808) → es-Seyyid Muhammed Münîb Ayıntâbî (öl. 1238/1823) → el-Hâfız İsmail Konevî (öl. 1195/1781) → Abdulkerîm Konevî el-Âmedî (öl. ?/?) → Osman Divrikî (öl. ?/?) → Ali en-Neşârî el-Kayserî (öl. ?/?) → Recep el-Âmedî (öl. ?/?) → Abdurrahman el-Âmedî (öl. 1066/1656) → Muhammed Nasîruddîn el-Celî el-Âmedî (öl. ?/?)⁵⁹ → Mevlana Muhyiddin (öl. ?/?) → Muhammed Emîn Şirvânî (öl. 1036/1627) → Hüseyin Halhâlî (1014/1605) → Mirzacan Şirâzî (öl. 994/1585) → Cemâleddîn Muhammed Şirâzî (öl. 999/1591) → Muhammed b. Es'ad Celâleddîn ed-Devvânî (öl. 908/1502) → Muhyiddin Muhammed el-Gûşekenârî (öl. ?/?) → eş-Şerîf el-Cürcânî (öl. 816/1413) → Mübârekşah → (öl. 784/ 1382) Kutbüddîn er-Râzî (öl. 766/1365) → Allame Şirâzî (öl. 710/1311) → Nasîruddîn et-Tûsî (öl. 672/1274) → Ömer el-Kâtibî el-Kazvînî (öl. 675/1277) → Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) → Hüccetü'l-İslâm Gazâlî (öl. 505/1111) → Ebu'l-Meâlî Abdulmelik b. Yusuf Cüveynî (öl. 478/1085) → Ebû Tâlip el-Mekkî (öl. 386/996) → Yusuf b. Tayyip (öl. ?/?) → Muhammed b. Süleyman Sa'lukî (öl. ?/?) → İbrahim Mervezî (öl. 340/951) → Ebu'l-Abbas Ahmed (öl. 306/918) → Ebu'l-Kasım Osman (öl. ?/?) → Ebu İbrahim İsmail (öl. 264/878) → Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfi'î (öl. 204/820) → Muhammed b. Hüseyin eş-Şeybânî (öl. 189/805) → Ebu Hanife Nu'man b. Sabit (öl. 150/767) → Hammad b. Süleyman (öl. 120/738) → İbrahim en-Neha'î (öl. 96/714) → Alkame b. Kays (öl. 62/682), Ebu Abdurrahman Esved b. Zeyd (öl. 75/694) ve Ebu Abdurrahman Abdullah b. Habib (öl. ?/?). Alkame b. Kays ve Ebu Abdurrahman Esved b. Zeyd, Abdullah b. Mesud'dan (öl. 32/652), Ebu Abdurrahman Abdullah b. Habib, Ali b. Ebi Talip'ten (öl. 40/661) icazetliyidiler. Onlar da kâinatın efendisi, mevcudatın mesnedi, günahkârların şefaathçisi Efendimiz Hz. Muhammed'den icazetliyidiler. Ona da Cibril aleyhisselam, Allah'tan (cc) aldığı ilmi getirmiştir.⁶⁰

Görüldüğü üzere sened zincirinde vefat tarihleri tespit edilememiş bazı şahıslar bulunmaktadır. Ayrıca İmam Gazâlî ile Fahreddin Râzî gibi tarihi açıdan aralarında hoca talebe ilişkisi bulunması imkânsız birtakım isimler göze çarpmaktadır. Şu halde bu isimlerin müteselsil olarak kaydedilmesi, Râzî'nin

⁵⁹ Nasîruddîn el-Celî el-Âmedî, Muhammed Emîn Şirvânî'den icazet alanlardandır. Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 5a.

⁶⁰ Arapkirî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 3b-6a.

Gazâlî'den ciddi anlamda etkilenmiş olması⁶¹ bağlamında düşünülebilir. Zira silsileler bir bakıma tabii cereyanların/ilmî etkileşimlerin sunî tespiti neticesinde ortaya çıkan zincirlerdir.

7. İmam Buhârî'ye Ulaşan Sened Zincirleri

Hüseyin Avni, temel hadis eserlerin okutulmasına müsaade etmiştir. Bununla birlikte yalnızca Buhârî'ye uzanan iki ayrı hadis zincirini kaydetmiştir. Aslında, farklı tariklerden birçok isnadının bulunduğu ancak bu ikisini zikretmekle yetindiğini belirterek Buhârî'ye ciddi anlamda itibar ve hürmet ettiğini göstermektedir. Çünkü o, İmam Buhârî'ye uzanan müstakil âlî isnadı, teberrüken ve Buhârî'nin feyzinden istifade etmek gayesiyle zikrettiğini vurgular.⁶² Hüseyin Avni, senedini Buhârî gibi otorite bir şahsiyete dayandırarak ilmî yetkinliğini ortaya koymakta ve hadis senedlerinin son yüzyıla uzanan ender örneklerinden birini şahsında göstermektedir.

Arapkirli Mustafa Fevzî'den nakledilen sened zinciri: Hüseyin Avni Arabkîrî (öl. 1373/1954) → Mustafa Fevzî Arabkîrî (öl. ?/?) → Mustafa Rüşdî Arabkîrî (öl. ?/?) → Yusuf b. Mustafa el-Malâtî (öl. ?/?) → Ahmed b. Ahmed el-Malâtî (öl. ?/?) → Ali b. Ahmed Mükerreremullah es-Sa'dî el-Adevî el-Mâlikî (öl. 1189/1775) → Akîle el-Mekkî (öl. 1150/1737) → Şeyh Ahmed b. Muhammed el-Aclûnî el-Yemenî (öl. 1117/1705?) → İmam Yahya b. Mekrem et-Taberî (öl. 1033/1624) → Burhan İbrahim b. Muhammed b. Sadaka ed-Dımeşkî (öl. ?/?) → Şeyh Abdurrahman b. Abdulevvel el-Ferğânî (öl. ?/?) → Muhammed b. Abdurrahman Şazbuht el-Fârisî el-Ferğânî (öl. ?/?) → Lokman Yahya b. Ammar el-Hitlânî (öl. ?/?) → Muhammed b. Yusuf Firebrî (öl. 320/932) → İmam Muhammed b. İsmail el-Buhârî (öl. 256/870).⁶³

Hüseyin Hüsnü'den nakledilen sened zinciri: Hüseyin Avni Arabkîrî (öl. 1373/1954) → Hüseyin Hüsnü el-Bâybürdî (öl. ?/?) → Ömer Lütfi Bodrûmî (öl. 1314/1897) → Muhammed Refik (öl. ?/?) → Şeyh Abdurrahman el-Kizebrî ed-Dımeşkî (öl. ?/?) → Muhammed b. Muhammed b. Sene el-Umrî el-Fellânî (öl. ?/?) → Ahmed b. Ali eş-Şinâvî (öl. ?/?) → es-Seyyid Gazanfer en-Nakşebdî (öl. ?/?) → Abdurrahman b. Ahmed el-Kârzûnî (öl. ?/?) → Ahmed Ebu'l-fütûh et-Tâvûsî (öl. ?/?) → Baba Yusuf Herevî (öl. ?/?) → Muhammed b. Şazbuht el-Ferğânî (öl.

⁶¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Fahredden er-Râzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/89-92.

⁶² Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 7a.

⁶³ Arapkîrî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 7b.

?/?) → Yahya b. Ammar el-Hitlânî (öl. ?/?) → Muhammed b. Yusuf Firebrî (öl. 320/932) → İmam Muhammed b. İsmail el-Buhârî (öl. 256/870).⁶⁴

8. İlim Ehline ve Müslümanlara Tavsiyeleri

Hüseyin Avni, icazetnamenin son bölümünde genelde Müslümanlara özelde ilim ehline tavsiyelerde bulunur. Kardeşlerim hitabıyla başlayan bu bölümde o, tavsiyelerine uymanın veya uymamanın ortaya çıkaracağı müspet menfi sonuçlara da dikkat çekerek muhataplarının hem kalplerine hem de zihinlerine hitap eder.

Onun ilk tavsiyesi takvadır. “Allah’tan hakkıyla sakının” ayetine⁶⁵ imtisal ve “Sizin en hayırlınız Allah’tan en çok sakınanınızdır” ayetinin⁶⁶ işaret ettiği mananın tahakkuk edebilmesi, gizli ve açıkta Allah’tan sakınmak, zâhir ve bâtın kastedilen her işte Allah’ı gözetmeye devam etmekle mümkündür. İnsanların ellerindekinden ümit kesmek, sakınca bulunan işlere düşmemek için sakınca bulunmayan işleri bile terk etmek gerekli görülmektedir. Ona göre takva, hayırların toplamı olup muttakî, dünya ve ahiretini kazanmış, darlıktan emin olmuştur. Hüseyin Avni, bundan sonra özetle ifade edecek olursak, hayâ, helal rızık, şüphelilerden sakınmak, kanaat, hüsn-i zan, şefkat, sünnete ittiba, taklitten tevhide terakkî, güzel ahlak ve hüsn-i muâşeret gibi her Müslümanı ilgilendiren hususlardan bahseder.⁶⁷ Ona göre insan, Lokman’ın (as) öğütlerine uymalıdır. Bilindiği üzere Lokman (as) oğluna Allah’a şirk koşmamasını, ebeveynine iyi davranmasını, Allah’ın kudretini küçük görmemesini, namazı, iyiliği emredip kötülüğü nehyetmesini, sabrı, böbürlenip insanlardan yüz çevirmemesini, gurura kapılmamasını, yürüyüşünde mutedil olmasını ve sesini yükseltmemesini tavsiye etmektedir.⁶⁸

İlim ehli için özelleşen tavsiyelerinde ise o, eser telif etmeyi ve ders vermeyi, ilmi dünyalığın önünde tutmayı, mütalaada basiretli olmayı ve ibarenin ötesine geçebilmeyi, tefekkürü, kendisinden ilim talep edenlerin sosyo-ekonomik durumlarına aldanmamayı, akıllılara danışmayı, samimi insanlarla istişareyi, ilim talebinde tevazuu, faydalı işlerle meşgul olup ömrü polemik ve cedelle zayi etmemeyi telkin eder.⁶⁹

⁶⁴ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 8a.

⁶⁵ Âl-i İmrân, 3/102.

⁶⁶ el-Hucurât, 49/13.

⁶⁷ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 8b.

⁶⁸ Lokman 13-19.

⁶⁹ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 9a.

Hüseyin Avni'nin tercih ettiği kelime ve terkipler, Arapça, Mantık, Felsefe, Kelam, Fıkıh ve Tasavvuf ilminden çağrışımlar uyandırmaktadır. Söz gelimi "Sahih düşünce sahiplerinden ve amellerini çoğaltanlardan ol. Kemâli noksan ve ifadesi arızalılardan olma"⁷⁰ cümlesinde Hüseyin Avni, aksâm-ı seb'a'nın iki ana kısmı olan sahih ve mu'tell ifadelerini, ayrıca her bir başlıktan birer tür olarak mudaaf ve nakısı zikreder. Dahası bu kelime tercihlerini konuya uygun hale getirerek, düşüncenin illetten, sözün noksandan arınması gerektiği şeklinde tavsiyesini dile getirir. Bu ifadelerle birlikte hem cümle içindeki hem de cümle sonlarındaki sec'li kullanımlar, teşbih ve temsillerindeki edebî ve estetik tavır, kelime tercihlerindeki konuya uygunluk, onun edebiyatı güçlü biri olduğunu göstermektedir.

Mantık ilmindeki vukûfiyetini gösteren tercihiyse "tasavvurat ve tasdikata dikkat et ki bilinmeyenler, bilinenlere dönüşsün"⁷¹ cümlesinde belirginleşmekte ve o, ilmin delil açısından iki ana kısmına⁷² işaretle,⁷³ mesned konusundaki şüphenin bilginin⁷⁴ güvenilirliğini zedeleyeceğini ima etmektedir. Buna göre delilin ortaya konmasıyla şüphe izale olacak, tasavvur denilebilecek bilgi tasdikata zümresine katılacaktır.

Hüseyin Avni "İslam'ın usûllerini fûrûa uygula ve bütün günlerde bunların gerekleriyle amel et"⁷⁵ tavsiyesini dile getirir.⁷⁶ İlk bakışta dinin hükümlerine her zaman uymak gerektiği gibi anlaşılabilir olan ifadeler, zamanın değişmesi ile birlikte fûrûa taalluk eden güncel-problemler meselelerin usûl kaideleri çevresinde içtihad maharetiyle çözülmesi gerektiğini ima eder gibidir. Aslında bu düşünce onun, tefekkür, basiret, aklı illetlerden koruma gibi tavsiyeleri ile de bir bütünlük arz etmektedir. Dahası Hüseyin Avni'nin kelâm ilmi bağlamında ıslahatçı düşünceye sahip, yeni ilm-i kelâm konusunda eser telif eden birisi olması⁷⁷ düşüncelerimizi desteklemektedir. Onun yeniliklere

⁷⁰ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 9a.

⁷¹ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 9b.

⁷² Detaylı bilgi için bk. Ebû Nasr Fârâbî, *Kitâbü'l-Burhân*, 2. Bs (İstanbul: Klasik, 2012), 1-3.

⁷³ Konu hakkındaki görüşlerinin detayı için bk. Şengezer, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, 26.

⁷⁴ Hüseyin Avni'ye göre bilgi, bilginin kaynakları ve değerini inceleyen müstakil bir çalışma için bk. Mustafa Bozkurt, "Arapkirli Hüseyin Avni'de Bilgi, Bilginin Kaynakları ve Değeri", *Kader* 16/1 (30 Haziran 2018), 89-112.

⁷⁵ Bu söz "zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr olunamaz" kaidelerini hatırlatmaktadır. Kaide ve açıklaması için bk. Ahmet Şimşirgil - Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, 2. Bs (İstanbul: KTB Yayınları, 2008), 119.

⁷⁶ Arapkîrî, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 9b.

⁷⁷ Mehmet Hanefi Suluoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kelâm İlminde Yenilenme Girişimleri* (Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2020), 150-248; Hüseyin Avni'nin kelâm

açık bu tavrı, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye programını ıslah etmek için toplanan Medresetü'l-Mütehassısın komisyonuna seçilmesine⁷⁸ de etki etmiş olmalıdır.

Son olarak o, “Her halinde Allah’ı zikretmelisin ki zikir emellere en kısa yoldan ulaştırır” sözü ile talebelerine zikri tavsiye etmektedir. Ayrıca “Allah’ı zikretmekten ve Allah tarafından anılmaktan daha yüce bir değer var mıdır? Hevâsı ile meşgul olup Allah’tan gafil olandan daha çok kim hüsrana uğramıştır” soruları ile bütün tarikatlarda üssü’l-esâs olan zikrin önemine işaret etmektedir. Dahası Hüseyin Avni, belki ve umulur ki gibi ihtimalli ifadelerle Allah’a yönelmenin/inâbe geciktirilmesini de doğru bulmadığını ifade eder.⁷⁹

Hüseyin Avni, tavsiyelerini şöyle özetler: “Allah ve ölümü hatırla, yaptığın iyilikler ve sana yapılan kötülükleri unut.”⁸⁰ Bu konuda Camiü’s-Sağır’daki şu hadis yeterlidir: “Faziletlerin en faziletlisi, seninle akrabalık bağlarını kesenle ilişkini sürdürmen, sana vermeyene vermen, sana kötü söz söyleyeni bağışlamandır.”⁸¹

9. Dua ve Temmet Kaydı

Hüseyin Avni, temmet kaydından önce *biz* sığısıyla duada bulunur. İşleri yönetmesini, marifetinin nurları ile sadırları genişletmesini, ameller ve niyetlerde ihlasla rızıklandırmasını, evlatları ve nesli bereketlendirmesini ve son sözün La ilahe illallah Muhammedün Resûlullâh olabilmesi hususunda *bize* muvaffakiyet vermesini Allah’tan diler. Böylelikle o duasına icazet verdiği talebelerini ve tavsiyede bulunduğu Müslümanları da dâhil eder.

Temmet kaydında Hüseyin Avni, kendisini aczini ve kusurlarını itiraf eden, her işte Rabb’inin tevfikini uman bir kimse olarak tanıtır. Tevazuda ileri giderek, kendisini âlimlerin yürüdükleri iz ve ayaklarındaki toz olarak görür.⁸² Bu ifade ile selefin sıkı bir takipçisi olduğunu da vurgulamaktadır.

konularındaki yenilikçi düşünceleri için bk. Hulusi Arslan, “Arapkirli Hüseyin Avni Efendi Kelam İlmine Katkıları” *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017), 2: 495-509; Ahmet Ceylan, “Arapkirli Hüseyin Avni Efendi ve Yeni İlm-i Kelâm” *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017), 2: 537-568.

⁷⁸ Komisyon üyelerinin tam listesi için bk. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, ۲۷۶, (۱) ۹۷۷.

⁷⁹ Arapkirî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 9b.

⁸⁰ Arapkirî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 10a.

⁸¹ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcîl’ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Münâvî, *Feyzü’l-kadîr Şerhü’l-Câmi’i’s-sağîr* (Mısır: Mektebetü’t-ticâriyyeti’l-kübrâ, 1937), 4/463.

⁸² Arapkirî, *Yazmalar Koleksiyonu*, 314, 10b.

Nihai olarak, icazetnamenin hicrî 1323 yılı Cemâziye'l-evvel ayının sonlarında kaleme alındığını belirtir. Bu tarih milâdî 1905'e tekabül ettiği için, çalışmamıza konu olan icazetnamenin, Laleli Camii'nde yapılan derslerin neticesinde yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Hüseyin Avni, bu faaliyetinden ötürü 1906 yılında nişân-ı Osmânî ile ödüllendirilmiştir.⁸³

Sonuç

Arapkirli Hüseyin Avni, Osmanlı'nın son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında devlet erkânı ve ilim erbabı tarafından itibar edilen bir şahsiyettir. Özellikle Arapça, Kelam ve Hadis alanlarındaki ilmî faaliyetleri, talebeleri ve eserleri ile geniş bir sahayı etkilemiştir. Onlarca öğrenciye ilim öğretmiş, devletin resmî kurumlarında ders vermiş, iki defa icazet merasimi düzenlemiş ve bundan ötürü devlet nişanı ile taltif edilmiş, yakın dönemde yaşayan bir âlim olmasına rağmen yazdığı icazetname bugüne kadar yapılan çalışmalarda tespit edilememiştir. Bu durum onun şahsiyetine ve ilim adamlığına dair portrenin bazı kısımlarının eksik kalmasına sebep olmuş, bütüncül bir yaklaşımı imkânsız kılmıştır. Tarafımızdan yapılan tahkik ve değerlendirme, şimdije kadar yapılan çalışmaların mütemmim bir cüzüdür.

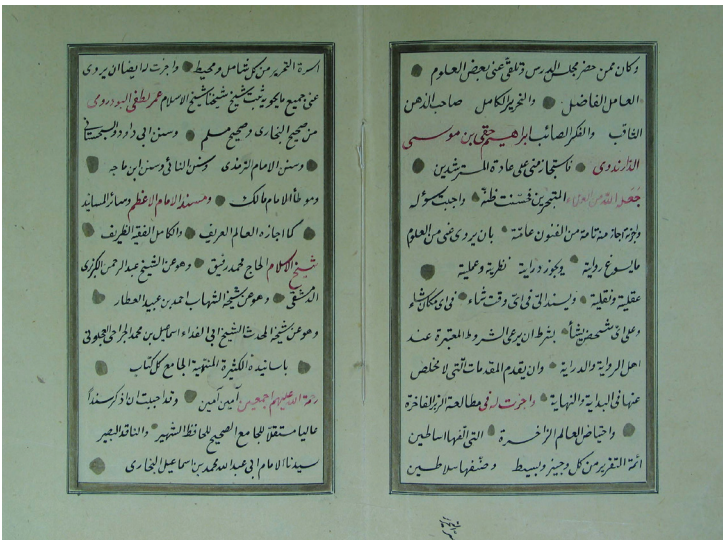
Bu çalışma, Hüseyin Avni'nin, kendi yazdığı icazetnameden hareketle onun ilmî biyografisine katkılar sunmaktadır. İcazetli bir âlim olan, müderris, şârih ve müellif Hüseyin Avni, ilmî silsilesini kendisi ortaya koymaktadır. Böylelikle onun hem ilimde nispeti hem de yetkinliği birinci el kaynaklarda görülmektedir. Ayrıca İmam Buhârî'ye uzanan birçok rivayet senedine sahip olduğunu da belirten Hüseyin Avni bunlardan iki tanesini zikretmekle alandaki yetkinliğini göstermektedir. Meseleyi daha önemli hale getiren şey ise 21. yüzyıla uzanan bir hadis senedinin, son râvîsi tarafından kaydedilmiş olmasıdır.

Hüseyin Avni, özellikle edebî yönü güçlü, ihtisas alanları ile birlikte diğer İslami ilimlere de vakıf olan çok yönlü bir âlim olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira meramını bir mantık veya bir fıkıh kaidesine işaretle anlatabilmekte, yer yer edebî ifadeler ve secîli terkipler kullanabilmektedir. Ayrıca son dönem Nakşî şeyhlerinden Ziyâeddin Gümüşhânevî'den istifade ettiğini belirtmektedir. Bütün bunlar, onun çok yönlü bir âlim olduğunu kendi ifadeleriyle delillendiren güçlü karinelerdir. Ümit ediyoruz ki bu çalışma, son döneme uzanan diğer hadis senedlerinin tespitini teşvik edecek, Hüseyin Avni'nin biyografisi, edebî yönü, ilim silsilesi, hadis sened zincirleri, bu senedlerin ve râvîlerin tetkiki, ders halkalarında takip ettiği müfredat, icazetli talebeleri ve tasavvufla olan bağı gibi müstakil araştırmalara kapı aralayacaktır.

⁸³ Yurdağür, "Arapkirli Hüseyin Avni", 3: 329.

Ekler

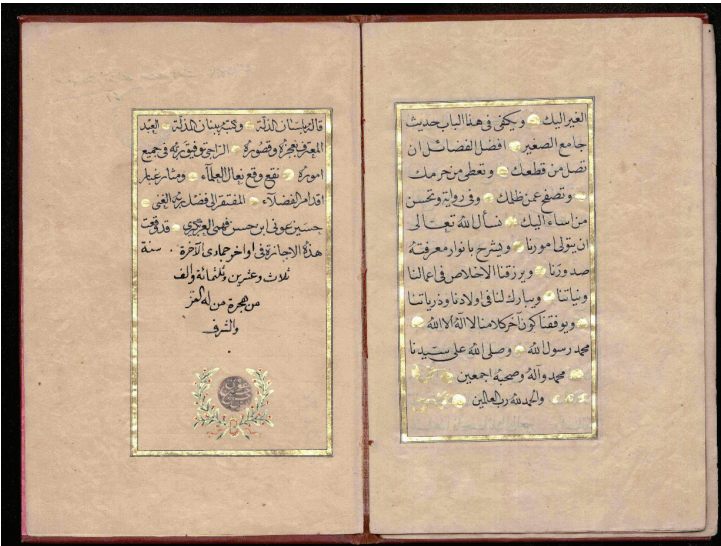
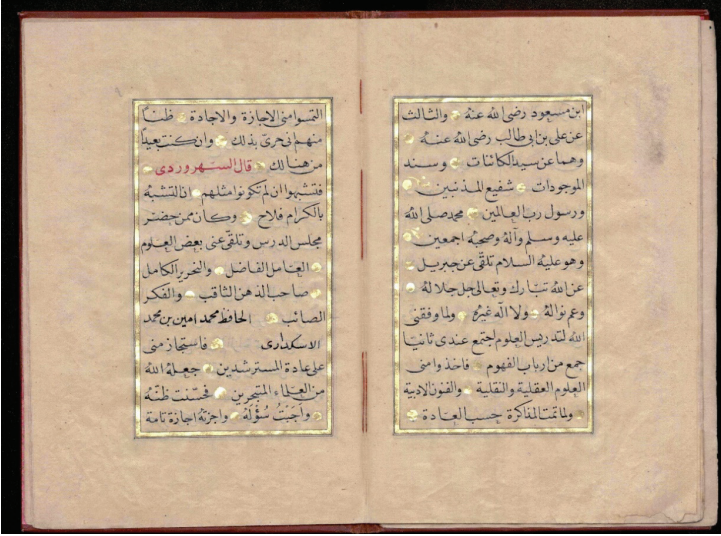
Şeyhzadeoğlu Nüshası Varak 1b-2a, 6a-7b ve 10b-11a.

Milli Kütüphane Nüshası Varak 1b-2a, 8b-9a ve 15b-16a.

Kaynakça

- Akalın, İsa. "Hüseyin Avni Arapkirli'nin Arapça Usûlü'l-Hadîs Elyazması Ders Notları". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 15/2 (30 Aralık 2017), 115-143.
- Akpınar, Cemil. "İcazet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/393-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Albayrak, Sadık. *Son Devrin Osmanlı Uleması*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Şerhu Nuhbetü'l-fiker fi Mustalahi ehli'l-eser*. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - İbrahim Paçacı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 2009.
- Arapkirî, Hüseyin Avni b. Hasan Fehmi. *İcazetname*. Malatya: Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Yazmalar Koleksiyonu, 314, 1b-11a.
- Arapkirî, Hüseyin Avni b. Hasan Fehmi. *İcazetname*. İstanbul: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 551, 1b-16a.
- Arslan, Hulusi. "Arapkirli Hüseyin Avni Efendi ve Kelam İlmine Katkıları". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. 2/495-509, Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Bağdâdî, Ebubekir Ahmed b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi el-Hatîb el-. *el-Câmi' li Ahlâki'r-râvî ve Âdâbu's-sâmi'*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.
- Bozkurt, Mustafa. "Arapkirli Hüseyin Avni'de Bilgi, Bilginin Kaynakları ve Değeri". *Kader* 16/1 (30 Haziran 2018), 89-112. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.397003>
- Cemâleddin Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî. *Kavâidî't-tahdîs min funûni Mustalahi'l-hadîs*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Ceylan, Ahmet. "Arapkirli Hüseyin Avni ve Yeni İlm-i Kelam". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. 2/537-568, Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-. *Câmi'u Beyâni'l-ilm ve fadlih*. Dâru İbnü'l-Cevzî, 1994.
- Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tedrîbü'r-râvî fi şerhi Taqrîbi'n-Nevevî*. Beyrut: Mektebetü'l-Kevser, 2. Basım, 1994.
- Fârâbî, Ebû Nasr. *Kitâbü'l-Burhân*. İstanbul: Klasik, 2. Basım, 2012.
- Firûzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Yakûb. *Kâmûsü'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Gacek, Adem. *Arapça El Yazmaları İçin Rehber*. çev. Ali Benli - M. Cüneyt Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Gündüz, İrfan. *Gümüştânevî Ahmed Ziyâüddin Hayatı Eserleri Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*. İstanbul: Seha Neşriyat, 2013.
- İpşirli, Mehmet. "Huzur Dersleri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/441-444. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Kalaycı, Mehmet. "Süleymaniye'de Bir Hâfız-ı Kütüb: Mehmet Hazmi Tura (öl. 1960) ve Yazma Eserlere Düştüğü Tetkik Notları". *İslam Tetkikleri Dergisi* 10/2 (30 Eylül 2020), 501-552. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2020.743061>
- Koçyiğit, Yakup. "Arapkirli Hüseyin Avni Efendi ve İlm-i Usûlî'l-Hadis İsimli Eseri". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. 2/569-584, Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Kutluer, İlhan. "Felek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/303-306. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Küçük, Raşit. "İsnad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/154-159. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Mardin, Ebûl-ulâ. *Huzur Dersleri*. 3 Cilt. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, ts.
- Mehdî, Hüseyin b. Muhammed el-. *Kitâbü saydî'l-efkâr fî'l-edebi ve'l-ahlâki ve'l-hükmi ve'l-emsâl*. 1 Cilt. Vizâratü's-Sekâfe, 2009.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcil'ârîfîn b. Nûriddîn Alî el-. *Feyzû'l-kadîr Şerhü'l-Câmi'i's-sağîr*. Mısır: Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, 1937.
- Soysal, Fikret. "Arapkirli Hüseyin Avni ve Ceride-i İlmiyye'de Kelam Araştırmaları". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, ed. Fikret Soysal vd. 2/511-534, Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Soysal, Fikret. "Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nde Bir Kelam Müderrisi: Arapkirli Hüseyin Avni Karamehmedoğlu". İstanbul: Bayrampaşa Belediyesi, 2009.
- Suluoğlu, Mehmet Hanefi. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kelâm İlminde Yenilenme Girişimleri*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Sungurbey, İsmet. Ebûl-ulâ Mardin. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Şengezer, Sinan. *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*. Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Şimşirgil, Ahmet - İkinci, Ekrem Buğra. *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*. İstanbul: KTB Yayınları, 2. Basım, 2009. http://books.google.com/books?id=o_xNAQAIAAJ
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musâ b. Dahhâk et-. *Sünen-i Tirmizî, İlim*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Tura, Mehmet Hazmi. *İstanbul Dersiâmlarından Müderrislerinden Merhum Hüseyin Avni Karamehmedoğlu*. İstanbul: Arapgir Kültür Derneği Yayınları, 1955.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Fahreddin er-Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/89-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yorulmaz, Nilüfer KALKAN. "Usûl-i Hadis'ten Hadis Tarihi'ne: Dârülfünun İlahiyat'ta Hadis Tarihi Dersleri". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (15 Aralık 2019), 651-671. <https://doi.org/10.18505/cuid.616504>
- Yurdağür, Metin. "Arapkirli Hüseyin Avni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/329-331. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yücel, Ahmet. "Avâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/105. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 12. Basım.